

معرفی مجموعه‌های سند در آرشیو ملی (سندهای خریداری شده)

خدیجه فهیمی فرد*

Shadi_safi123@yahoo.com

زهرا مؤمن فرد**

zahramomenfard@yahoo.com

چکیده:

در ادامه معرفی مجموعه‌های اسناد آرشیوی، در این شماره به مجموعه اسناد خریداری شده پرداخته می‌شود. اینکه چرا و چگونه اسناد شناسائی، جمع‌آوری و ساماندهی می‌شوند و تاکنون آرشیو ملی چه اقدامات و فعالیتهائی در این زمینه انجام داده است، موضوع گزارش می‌باشد.

* * *

بررسی‌ها نشان می‌دهد که تا اواسط حکومت مظفرالدین شاه، یعنی سالهای منتهی به ۱۳۲۰ ق. / ۱۲۸۰ ش. / ۱۹۰۱ م.، بایگانی به شیوه امروزی در تشکیلات دولت وجود نداشته است؛ گرچه در دربار پادشاه، برخی اسناد نگهداری می‌شده و جانی هم برای این منظور در نظر گرفته شده بود. اما حاکمان ایالات و ولایات به عنوان نماینده پادشاه، عهده دار وظایفی چند از جمله، جمع‌آوری مالیات و سربازگیری بودند. انجام امور اصلی، با تکیه بر بنیچه‌هایی بود که در آن، تعداد سرباز و میزان مالیات مشخص شده بود. در این میان، مکاتباتی که در امور مختلف مناطق تحت حاکمیت با پایتخت و اهالی رد و بدل می‌شد، نزد حاکم می‌ماند و تلقی او از این اسناد، به مانند اموال شخصی بود. لذا زمانی که حاکم منطقه‌ای تغییر می‌یافت، آنچه به نفر بعدی منتقل می‌شد، همان بنیچه‌ها بود و بقیه اسناد را یا امحا می‌کردند و یا آنها را حاکم معزول، به خانه و محل استقرار جدیدش انتقال می‌داد. وضعیت پیشگفته، کمابیش در وزارتخانه‌ها نیز برقرار بود. این مسئله، خودبه‌خود منجر به خروج اسناد از تشکیلات دولتی و انتقال آن به خانه‌ها می‌گردید. در کنار آن، اقشار مختلف مردم به مناسبت و حسب موقعیت اجتماعی خود، اسنادی را تولید و یا از تشکیلات دولتی و دربار دریافت می‌کردند. نمونه آن، فرمانها، احکام، وقفنامه‌ها، قباله‌های مالکیت، صلحنامه‌ها، هبه‌نامه‌ها و نوشتجات دیگری است که به مرور و پس از گذشت ایام، به عنوان شاخص‌ترین نمونه‌های اسناد ملی و منابع متقن در شناخت تاریخ و هویت ملی محسوب می‌گردند. این گونه اسناد، به فراوانی در نزد افراد و خانواده‌ها موجود است. لذا شناسایی، جمع‌آوری و حفاظت آنها وظیفه‌ای ملی و نیازمند عزم ملی است.

بر این باور، آرشیو ملی ایران برای عمل به

وظایف قانونی خود در زمینه فراهم‌آوری و حفاظت و نگهداری اسناد ملی، راهکارهای مختلفی را مورد توجه قرار داده است. شایان گفتن است که ورودی اسناد سازمان از دو طریق پیش‌بینی شده است. نخست، شناسایی، ارزشیابی و انتقال اسناد دستگاههای مختلف دولتی است که این کار، پس از طی تشریفات قانونی صورت می‌گیرد. دومین ورودی، اشخاص، خانواده‌ها و به‌طور کلی بخش خصوصی و نهادهایی است که در داخل و یا خارج کشور، به نوعی اسناد ملی کشور را در اختیار دارند، اما در دایره تشکیلات دولتی قرار نمی‌گیرند.

برای اینکه اقدام آرشیو ملی در بخش اخیر با موفقیت همراه گردد، سه راهکار متفاوت به کار گرفته می‌شود که اولین آن تشویق و ترغیب دارندگان اسناد به اهدای سندهای مزبور می‌باشد. دومین اقدام که در حال عملیاتی شدن است، آماده‌سازی و تجهیز مخازن نگهداری اسناد افراد و خانواده‌ها به صورت امانی است؛ و راه سوم، شناسایی و جمع‌آوری اسناد ملی در قبال پرداخت هزینه است.

خوانندگان فصلنامه گنجینه اسناد، در شماره‌های مختلف آن، کمابیش نمونه‌هایی از اسناد اهدا شده را دیده و با چگونگی اقدام آرشیو ملی در این بخش آشنا شده‌اند. اما درباره اسناد خریداری شده و فرایند خرید آنها، تاکنون اقدام مؤثری برای آگاهی جامعه صورت نگرفته است.

در توجیه اقدام آرشیو ملی برای خرید اسناد، شاید ساده‌ترین دلیل این باشد که به هر حال، یکی از واقعیتهای امروز جامعه، وجود بازار وسیع خرید و فروش و جابجایی اسناد مربوط به کشورهای مختلف در جهان است، و افراد، سازمانها و دولتمردان، با انگیزه‌های مختلف در این عرصه فعال می‌باشند. از

سوی دیگر، برخی از دارندگان اسناد به لحاظ نیاز مالی و یا دلایل دیگر، حاضر به اهدای مجموعه خود نمی‌باشند. لذا در صورت اقدام نکردن آرشیو ملی، عاقبت و سرنوشت این گونه مجموعه‌ها چندان خوشایند نخواهد بود.

به نظر می‌رسد که همین دلیل به تنهایی کافی باشد تا بتوان مسئولیت آرشیو ملی و اقدام آن را در جمع آوری اسناد خارج از تشکیلات دولتی مبنی بر پرداخت وجه، به عنوان حرکتی مثبت ارزیابی و برای ادامه آن تلاش کرد.

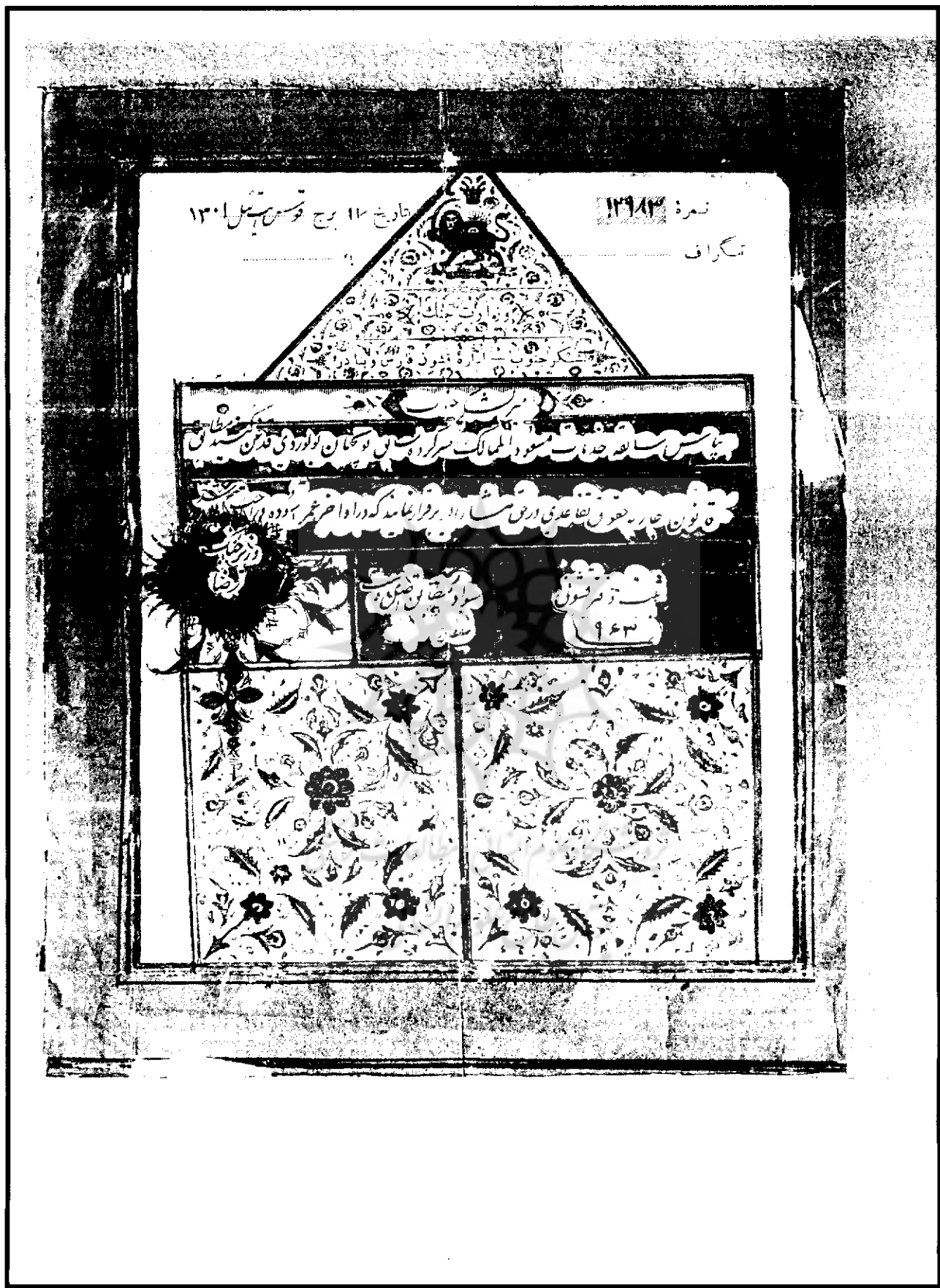
باتوجه به زمینه فوق و دلایل دیگر، پس از تاسیس سازمان اسناد ملی ایران در سال ۱۳۴۹ ش. / ۱۹۷۰ م، و در همان سالهای اول، این نیاز احساس شد و شناسائی و خرید اسناد مورد توجه قرار گرفت. برطبق خاطرات اولین رئیس سازمان مذکور، آقای دکتر سیروس پرهام، از جمله اولین اسنادی که از این طریق به سازمان انتقال یافت، متمم قانون اساسی مشروطه بوده است. اما با این وجود، حرکت جدی در این زمینه، در دهه هفتاد آغاز شد و آن در حقیقت پس از بازدید رئیس جمهور وقت، حجت الاسلام والمسلمین هاشمی رفسنجانی از سازمان اسناد ملی و اختصاص بودجه خاصی برای این منظور بود. ماحصل تلاش این چنینی در دوره جدید، انتقال بیش از یکصد هزار برگ سند با ارزش به آرشیو ملی می‌باشد.

این اسناد - که دوره تاریخی آنها از صفویه تا دهه اول انقلاب اسلامی را در برمی‌گیرد - مشتمل بر فرمانها، عقدنامه‌های ازدواج، وقفنامه‌ها، مبایعه‌نامه‌ها، صلحنامه‌ها، احکام، دستخط‌های پادشاهان، شاهزادگان، درباریان، وزیران، نمایندگان مجلس، نویسندگان، شاعران، استادان، مکاتبات خصوصی و

اداری، عکس با موضوعات متنوع، نقشه‌های تاریخی، خوشنویسی و آثار خطاطی خوشنویسان معروف است که برای علاقه‌مندان به پژوهش در تاریخ ایران، بویژه در دوره‌های مورد اشاره، بسیار با اهمیت می‌باشند.

روال شناسائی و انتقال اسناد خریداری شده، بدین گونه است که در ابتدا صاحبان حقیقی یا حقوقی آنها، از طرق مختلف به سازمان معرفی می‌شوند؛ سپس مجموعه تحویلی را، کارشناسان متخصص مورد بررسی قرار می‌دهند که با تهیه فهرست توصیفی، جهت تعیین قیمت به کارگروه ویژه خرید اسناد تحویل می‌گردد.

پس از تعیین بهای اسناد ارائه شده، در صورت رضایت مالکان از قیمت تعیین شده، مجموعه خریداری می‌شود و جهت ساماندهی آرشیوی و آماده‌سازی آنها برای استفاده پژوهشگران، در چرخه کاری قرار می‌گیرد و در نهایت به خزانه منتقل می‌گردد. در خور یاد آوری است که از سال ۱۳۷۳ ش. / ۱۹۹۴ م. تاکنون، حدود ۴۰۰ مجموعه خریداری شده است و اسنادی که سه رقم سمت چپ شماره آنها با ۲۹۶ شروع و در اصطلاح به آنها اسناد خزانه گفته می‌شود، در برگیرنده اسناد خریداری شده‌اند. نمونه‌هایی از تصاویر اسناد مجموعه‌های جمع آوری شده، در این گزارش ارائه می‌گردد تا اهمیت این گونه اسناد برای خوانندگان بیش‌تر روشن شود.

نمبره ۱۳۹۱۴
تکران
تاریخ ۱۲ برج خرداد سن ۱۳۰۱

بسم الله الرحمن الرحيم
 چهارم است که حضرت مسعود الملک شکر در سن توپچیان ولایت کرد
 و چون حاکم آنجا رسید در آنجا رسید که در آنجا رسید

توپچیان
 ۱۳۰۱

مجله گنجینه استاد ۶۴ زمستان ۱۳۸۵

۱۹۴

تلگراف وزیر جنگ به امیر لشکر جنوب در خصوص برقراری حقوق تقاعدی (بازنشستگی) در حق مسعود الممالک سرکرده توپچیان بولوردی.

رضا پهلوی، شاه ایران. ۱۳۰۱ ش

بفضل و عنایت خداوند متعال

ماسلیطیان احمد شاه قاجار

شاهنشاهی کل ممالک ایران

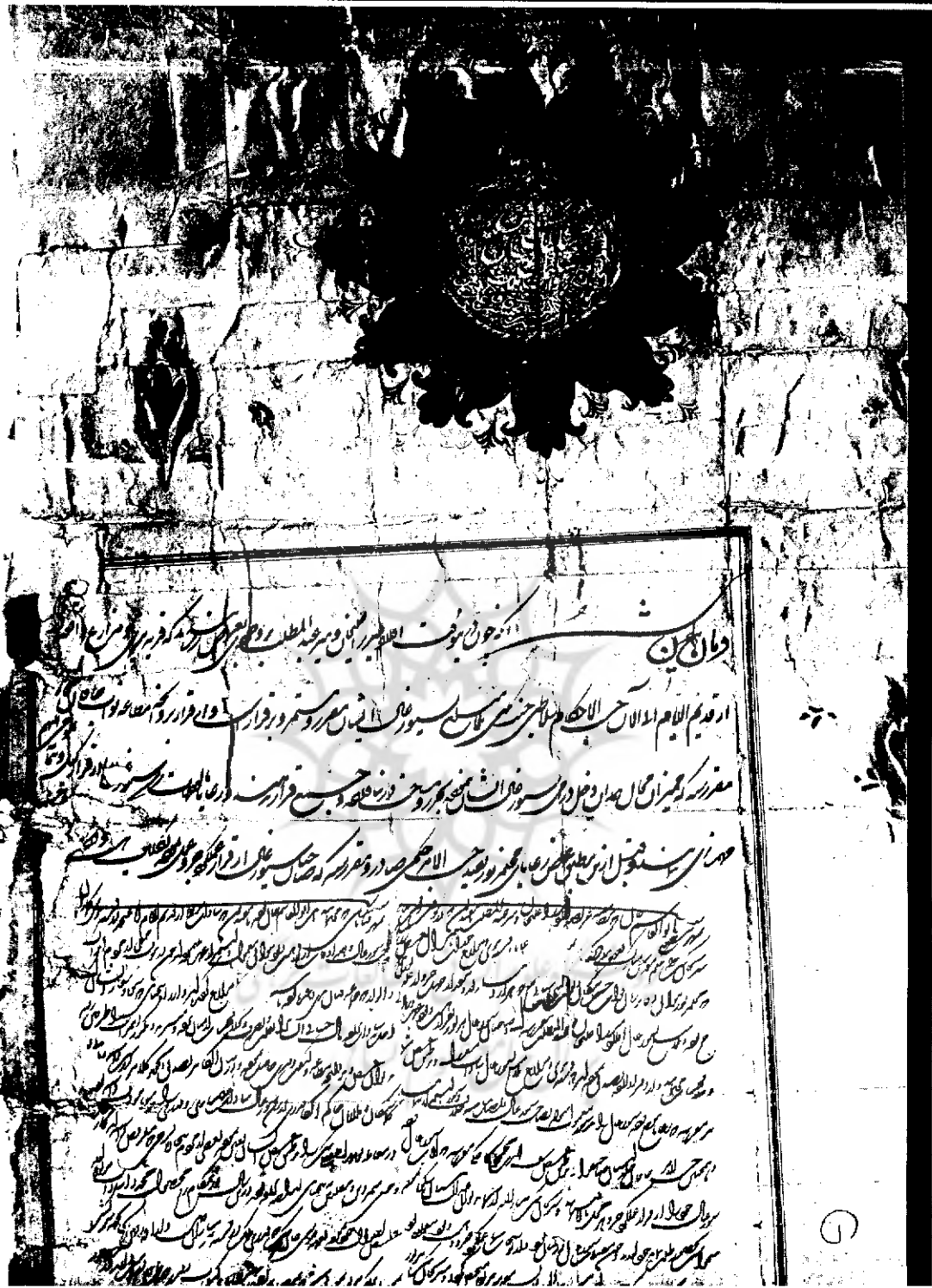
نظریه پس خدمت و مراتب لیت که از نظام الدین خان - معروض فایده

بمقتویب جناب شرف میرزا حسن مستوفی الملک رئیس الوزراء جناب دکان الملک وزیر امور خارجه

مشاریه ربابی نشان شیر و خورشید از درجه دوم قرین قهار فرمودیم تاریخ ۱۱ برج حوت استیضاح کینزاد

فرمان احمد شاه قاجار در خصوص اعطای نشان شیر و خورشید به نظام الدین خان، ۱۳۰۱ ش.

سجع مهر: الملک لله و نیز: خواست یزدان تا شود آباد ملک از عدل خاتم شاهی به سلطان احمد قاجار

فرمان شاه سلطان حسین در تأیید فرامین پادشاهان پیشین راجع به اعطای روستای پری و تعدادی مزارع واقع در ملایر و همدان به عنوان سیور غال اولاد میرزا علی خان و میرزا عبدالمطلب، ۱۱۱۰ ق. سجع مهر: وارث ملک سلیمان شاه سلطان حسین

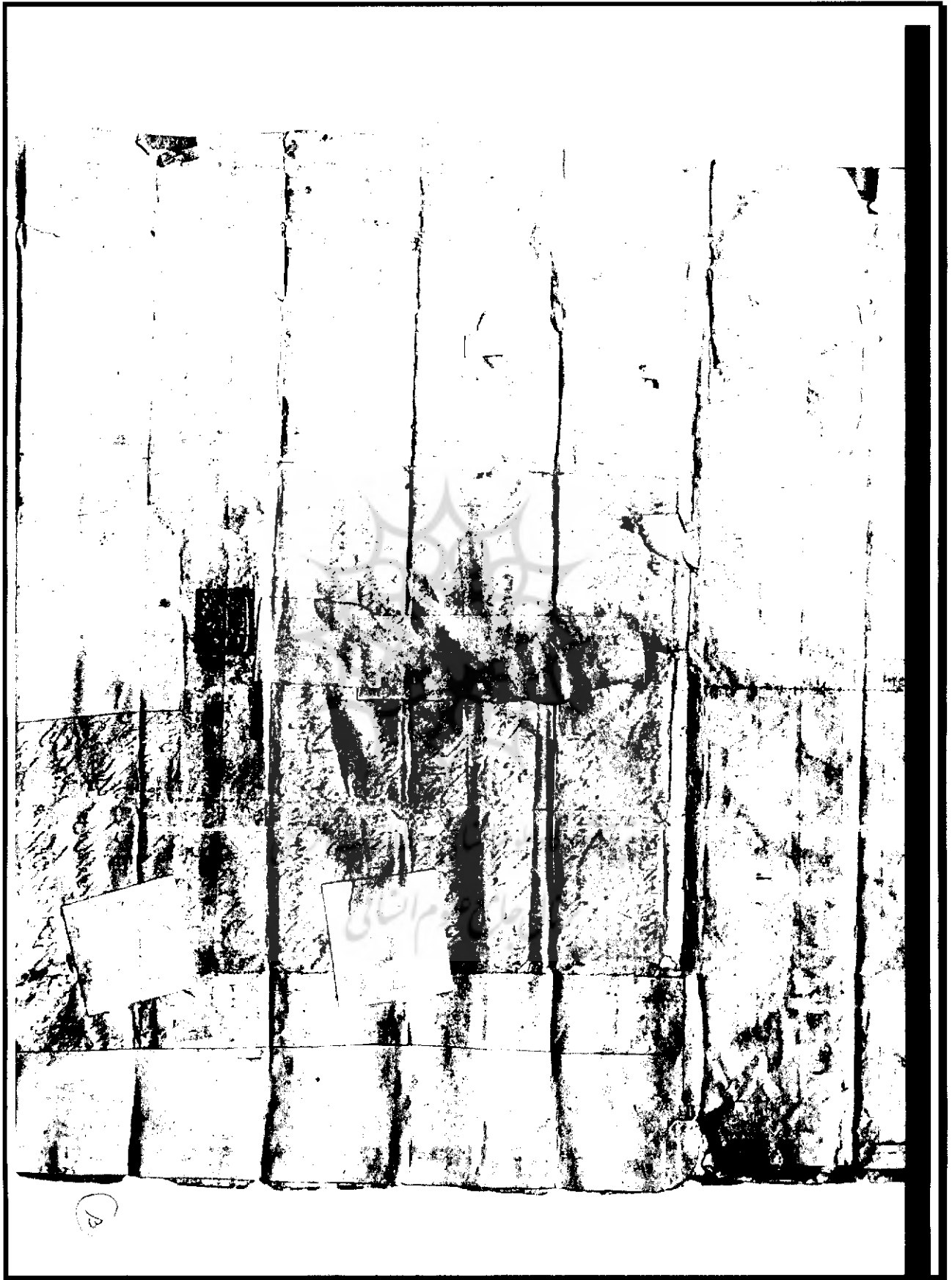
بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعل العلم نوراً يضيء في ظلمات الجهل والignorance
والعلم الذي هو سرور لا يورث الحزن والهم
والعلم الذي هو زاد لا ينضب ولا ينفد
والعلم الذي هو نور لا يظلم ولا يخبث
والعلم الذي هو نور لا يورث الحزن والهم
والعلم الذي هو زاد لا ينضب ولا ينفد
والعلم الذي هو نور لا يظلم ولا يخبث

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم

۴

درد درگاه
علا به برت عزرا که در عهد پادشاهان سراسر ایران در هر شهر و دهی
و روستایی در هر کجای که باشد در هر وقت که در هر کجای که باشد

مهر شاهان و پادشاهان و امیران و سرداران و بزرگان و اعیان و اشراف
و اعیان و اشراف و بزرگان و اعیان و اشراف و بزرگان و اعیان و اشراف

مهر پادشاهان و امیران و سرداران و بزرگان و اعیان و اشراف
و اعیان و اشراف و بزرگان و اعیان و اشراف و بزرگان و اعیان و اشراف

مهر پادشاهان و امیران و سرداران و بزرگان و اعیان و اشراف
و اعیان و اشراف و بزرگان و اعیان و اشراف و بزرگان و اعیان و اشراف

مهر پادشاهان و امیران و سرداران و بزرگان و اعیان و اشراف
و اعیان و اشراف و بزرگان و اعیان و اشراف و بزرگان و اعیان و اشراف

فرمان ناصر الدین شاه: اعطای یک قبضه شمیر به انضمام یراق طلا به میرزا نصر الله خان سرهنگ همراه با مهر شاه و تذهیب، ۱۳۰۵ ق. سجع مهر: الملك الله و نیز: السلطان بن السلطان ناصر الدین شاه قاجار

